

The Iranian Plan on the Palestine Question: Challenges from International Law and Opportunities for Revision

Mohammad Saleh Taskhiri*

Abstract

The liberation of al-Quds has been a fundamental goal of the Islamic Revolution since the establishment of the Islamic government in Iran during the years following the uprising. Consequently, the Islamic Republic of Iran and its citizens have consistently endeavored to take steps in various dimensions to support this aspiration. The "National Referendum Plan in the Land of Palestine" is defined as a legal initiative in this regard, based on international law language and referencing international documents and legal terminology.

This plan or proposal, formulated based on international legal principles and utilizing a four-stage mechanism, seeks to provide a legal framework for the realization of the establishment of a Palestinian state, asserting the "right to self-determination" and formulating the legal rights of Palestinian refugees and displaced persons under the headings of "right of return." An analysis of the amalgamation of concepts and documents suggests that the language of the proposal is grounded in international law. The choice of this language can be attributed to the widespread adoption of the "international law" discourse.

The proposal, by asserting Iran's historical claim in supporting the resolution of the Palestinian Question by Palestinians, introduces the referendum as the optimal available option to end the current tense situation. Referendum, as a method for determining future leadership, is one of the

---

How to Cite: Taskhiri, M. S. (2024). The Iranian Plan on the Palestine Question: Challenges from International Law and Opportunities for Revision, *Journal of Legal Studies*, 16(1), 229-256.

---

* Assistant Professor, Department of International Law, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran. Email: Taskhiri.ms@gmail.com

most common approaches recognized initially in domestic law and subsequently in international law as a "legitimate" method for the establishment of a country or government.

This article addresses the fundamental issue of the challenges faced by the Iranian proposal from the standpoint of international law and examines the subjects that warrant attention for its revision and enhancement. Employing an analytical and descriptive approach, the paper delves into the challenges and imperatives for reconsideration in the aforementioned proposal.

Challenges and Considerations for Revision

The primary challenge that the proposal has insufficiently addressed is the concept of "the two-state solution." This idea, considered a rival theory to the Iranian resolution of the Palestinian Question, has gained acceptance and dissemination by governments and international organizations at large. The proposal should articulate the reasons for deviating from alternative solutions, both legally and practically, while elucidating its own concept. The notion of establishing two states conflicts with various aspects of international law, such as opposition to the right to self-determination, right to land and territory, division without legal basis, division without competence based on the United Nations Charter, disregard for actions conflicting with the subject and goals of agreements by the Israeli party.

Furthermore, recent public sentiments regarding the acceptance of the two-state solution among the Palestinian and Israeli populations highlight the fact that individuals involved in this proposal on both sides lack belief or hope in the reality and operational feasibility of this idea. The article aims to shed light on these challenges and considerations for the revision of the Iranian proposal in a comprehensive and insightful manner.

Iran plan systematically avoids addressing the Palestinian Liberation Organization (PLO), currently holding the official government of Palestine, despite the indispensable need to consider recognized international legal structures to advance solutions for the Palestinian predicament. It appears that the Iranian proposal must contemplate a mechanism involving the collective participation of Palestinian organizations.

The utilization of international legal terms without equivalents (such as national referendum and genuine Palestinian) or with vague interpretations (occupation) constitutes the third legal challenge of the Iranian proposal. Iran considers all Palestinian territories as belonging to the Palestinian people, describing Israel's presence anywhere on this land as an "occupation." However, the term "occupied territories" in international law literature and

the documentation of various governments refers to Israel's presence beyond the boundaries defined in the partition plan known as the 1967 borders.

Despite possessing all the legal strengths, like all international proposals, the Iranian plan necessitates a revised and enhanced version. It is indisputable that the issue of Palestine, in addition to its international legal dimensions, encompasses various political, economic, military, and social arenas, as acknowledged by the author. Therefore, rewriting the proposal, while acknowledging non-legal realities, remains imperative from an international legal perspective.

A Revised Approach

This article suggests that Iran, in its plan revision, should move towards garnering public consensus and conveying the Iranian proposal to the collective endorsement of governments sympathetic to the Palestinian cause. This approach is reinforced by Iran's repeated declarations, in various General Assembly resolutions, expressing disagreement with certain clauses while overall supporting the Palestinian side.

Furthermore, given that the International Court of Justice, the International Criminal Court, and international human rights mechanisms are poised for extensive actions concerning Palestinian issues, the new Iranian proposal must draw on legal literature shaped by these judicial and international human rights developments. The International Court of Justice has been requested for the third time regarding the "Situation of Israel's Actions in Occupied Territories (After 1967)" in advisory opinion, with the verdict on the verge of issuance. Additionally, South Africa, a party to the Convention on the Prevention of Genocide, has initiated litigation concerning the occurrence of genocide by Israel during the October War.

Keywords: Palestinian Referendum, Two-State Solution, Palestinian Issue, Legal Integration, Right to Self-determination, Human Rights.

Article Type: Research Article

چالش‌های طرح جمهوری اسلامی ایران در خصوص همه‌پرسی در فلسطین از منظر حقوق بین‌الملل و بایسته‌های روزآمدسازی آن

محمد صالح تسخیری*

چکیده

دولت جمهوری اسلامی ایران، راه‌حل خود در خصوص مسئله فلسطین را با عنوان «طرح برگزاری همه‌پرسی ملی در سرزمین فلسطین» ارائه کرده است. این طرح که بر محور ادبیات حقوق بین‌المللی ارائه شده، تلاش می‌کند با استناد به مقررات و الزام‌های حقوق بین‌الملل، طرحی حقوقی از راه‌حل ایرانی مسئله فلسطین را ارائه کند. این نوشتار به این مسئله اساسی می‌پردازد که طرح ایرانی از منظر حقوق بین‌الملل با چه چالش‌هایی روبروست و برای روزآمدی و ارتقای آن، به چه موضوع‌هایی باید توجه کرد؟ از این‌رو مقاله با روشی تحلیلی و توصیفی به چالش‌ها و بایسته‌های بازنگری در طرح یادشده می‌پردازد. از منظر این نوشتار، بی‌توجهی به ایده تشکیل دو دولت، بی‌توجهی به نقش ساختار سیاسی و رسمی کنونی و بی‌توجهی به ترمینولوژی حقوق بین‌الملل، سه چالش جدی حقوقی در مسیر پیش‌روی طرح ایرانی است. بر اساس یافته‌های این مقاله، زمان آن فرارسیده تا دولت ایران، نسخه جدیدی از این طرح را ارائه دهد و در آن، علاوه بر اتخاذ رویکردی اقلیتی، به سمت اقدامی جمعی (در ابعاد حقوقی و سیاسی) گام بردارد. ضروری است تا نسخه بازنگری‌شده از ادبیات حقوقی به‌روزتری بهره‌مند باشد و تحولات اخیر ناشی از اقدام‌های سازوکارهای حقوق بشری و نهادهای قضایی بین‌المللی (دادگستری و کیفری) را در خود منعکس کند.

* استادیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق دانشگاه قم، قم، ایران.

واژگان کلیدی: همه‌پرسی فلسطین، راه‌حل دو دولتی، مسئله فلسطین، همگرایی حقوقی، حق تعیین سرنوشت، حقوق بشر.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی.

سرآغاز

آزادسازی و تشکیل دولت واحد و مستقل فلسطینی همواره یکی از دغدغه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران و ایرانیان بوده است. این موضوع پیش از به ثمر رسیدن انقلاب و تشکیل حکومت اسلامی نیز جزو موضوع‌ها و دغدغه‌مندی‌های رهبران این قیام قرار داشت (Naqgdipour, 2021: 193-196). از این رو حمایت از مستضعفان عالم و نفی سلطه‌پذیری در نگاه قانون‌گذاران اساسی جمهوری اسلامی ایران، ضمن بازنمایی تجربیات تلخ تجربه‌شده در نظام پیشین، گویای دل‌بستگی مردمان و نمایندگان آن‌ها در تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است.

آرمان آزادسازی قدس شریف نه تنها در زمان صلح بلکه در دشواری‌های روزگار پس از انقلاب همانند دوران جنگ تحمیلی علیه ایران، هیچ‌گاه از شعارهای سیاسی و مردمی ایرانیان خارج نشد (KeshavarziNia et al, 2018: 273-274). با وجود عدول بسیاری از دولت‌های مسلمان از آرمان آزادسازی فلسطین، به دلیل بروز اتفاقات دردناک علیه مردمان فلسطین در سال جاری، برخی دولت‌های دیگر به سمت رفع ستم از این حیطه جغرافیایی گام برداشته‌اند و این موضوع، منجر به تقویت ایده پایداری جمهوری اسلامی ایران در جانب‌داری از مظلومان فلسطینی شده است.

یکی از اقدام‌های ایران برای تحقق آزادسازی فلسطین، ارائه «طرح برگزاری همه‌پرسی ملی در سرزمین فلسطین» (از این به بعد: طرح همه‌پرسی) است. این طرح که توسط مقام‌های سیاسی ایران همواره پیگیری می‌شود، «طراحی» حقوقی از ایده‌ای است که در نظر جمهوری اسلامی ایران برای حل «مسئله فلسطین» یا به عبارت دقیق، حل چالش‌های برآمده از شکل‌گیری رژیم صهیونیستی در خاورمیانه، لازم و ضروری

است. در این نوشتار ضمن بررسی ابعاد حقوقی بین‌المللی این طرح، چالش‌های حقوقی پیش‌روی آن و سپس بایسته‌های تعدیل و روزآمدی در آن از منظر حقوق بین‌الملل ارائه می‌شود.

۱. معرفی طرح

رهبر جمهوری اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای طرح «همه‌پرسی ملی فلسطینیان» را ایده مورد حمایت دولت جمهوری اسلامی ایران معرفی کردند و آن را واجد سه خصیصه «اصولی، اعلام‌شده و ثبت‌شده» در مجامع بین‌المللی دانستند (سخنرانی ۱۶ بهمن ۱۳۹۸). این طرح طی نامه‌ای رسمی توسط نماینده دائم وقت ایران (مجید تخت‌روانچی) خطاب به دبیر کل ملل متحد (آنتونیو گوترش) ارائه و در آن درخواست شده بود که گوترش، نامه و پیوست آن (توضیح طرح) را در اختیار اعضای شورای امنیت قرار دهد (نامه ۱۱۲۲۸۴ به تاریخ ۱ نوامبر ۲۰۱۹).

طرح همه‌پرسی فلسطینی در یک نگاه کلی از مقدمه، هدف، مبنای حقوقی، مراحل اجرای طرح و سازوکار عملیاتی‌سازی آن برخوردار است. از آنجاکه طرح، سرشار از مفاهیم برخاسته از حقوق بین‌الملل است، قسمت نخست نوشتار پیش‌رو به بررسی اجمالی ابعاد حقوقی آن اختصاص یافته است.

۱-۱. شکل‌گیری بر اساس حقوق بین‌الملل

طرح همه‌پرسی در کلیت به دنبال بیان این ایده است که چالش‌های کنونی تعارض در سرزمین فلسطین با رجوع به همه‌پرسی قابلیت پایان یافتن دارد؛ با این بیان که فلسطینیان اصیل با شرکت در یک همه‌پرسی، ضمن تعیین نظام سیاسی و حاکمان این سرزمین، نسبت به سرنوشت دیگر ساکنان این پهنه جغرافیایی تصمیم خواهند گرفت. این طرح تماماً بر مدار حقوق بین‌الملل می‌چرخد و این موضوع از مفاهیم

به‌کاربرده‌شده در اجزای مختلف آن و ادله مورد استناد طراحی‌کنندگان آن برداشت می‌شود. مفاهیمی همچون قیومیت، شناسایی، حق تعیین سرنوشت، حق بازگشت آوارگان، نقض مستمر حقوق بشر، قواعد عام‌الشمول و تأسیس صندوق بین‌المللی بیانگر التفات نویسندگان طرح نسبت به کاربری مفاهیم حقوق بین‌المللی است.

علاوه بر این، استناد به منشور ملل متحد، میثاق‌های حقوق بشر، اعلامیه جهانی حقوق بشر، اعلامیه ملل متحد در مورد حق تعیین سرنوشت مردمان بومی، قطعنامه‌های مجمع عمومی، نظر مشورتی «ساخت دیوار (حائل) در سرزمین‌های اشغالی فلسطین» (ICJ, 2004) و نظر مشورتی «پیامدهای حقوقی جداسازی مجمع‌الجزایر چاگوس از موریس» توسط بریتانیا (ICJ, 2019) نیز نمایانگر کوشش نویسندگان طرح برای استفاده از ظرفیت‌های حقوق بین‌المللی برای ارائه مفهوم مدنظر خود است. نویسندگان طرح تلاش کرده‌اند تا تمامی اجزای مندرج در آن را مبتنی بر حقوق بین‌الملل معاصر طراحی کنند.

از جمع میان کاربری مفاهیم و مستندات می‌توان به این نتیجه رسید که زبان سند، زبان حقوق بین‌الملل است. علت این انتخاب را باید در فراگیر بودن زبان «حقوق بین‌الملل» جستجو کرد. به بیان روشن‌تر، حقوق بین‌الملل فارغ از ریشه‌های داخلی مشروعیت‌بخش به شیوه‌های زمامداری رایج در میان دولت‌های کنونی و بلکه بر فراز آن‌ها، زبانی را بازتولید کرده است که کنشگری دولت‌ها مبتنی بر معیارهای آن، قابلیت سنجش و ارزیابی پیدا می‌کند. در نتیجه هر دولتی برای انتقال مفاهیم مدنظر خود به صورت افناعمی، راهی جز برگزیدن زبان و سنجه‌های حقوق بین‌الملل نخواهد داشت (Ginsburg, 2020: 221-222). طرح نیز از این قاعده مستثنا نیست و استناد به اسناد، معاهدات و مقررات بین‌المللی گویای برداشت درست از استفاده از ابزار حقوقی برای انتقال مفاهیم نویسندگان است.

راهکاری را که طرح برای مشروعیت بخشیدن به خود برگزیده است نیز پیشینه‌ای حقوقی دارد. همه‌پرسی برای تعیین شیوه زمامداری آینده، یکی از شایع‌ترین شیوه‌هایی است که ابتدا در حقوق داخلی و سپس در حقوق بین‌الملل به‌عنوان روش مشروع

تأسیس کشور یا حکومت شناخته می‌شود. این شیوه که در قالب عمومی‌تر «مشورت و نظرخواهی عمومی» (پله‌بیسیت یا رفرااندوم) در متون حقوقی مورد اشاره قرار می‌گیرد، ریشه در حق تعیین سرنوشت دارد (Landi, 2019: 50). هرچند سوءاستفاده از این روش برای تجزیه و جداسازی‌ها (همانند جداسازی کریمه و بحرین و آخرین مورد در زمان نگارش مقاله، الحاق بخشی از اوکراین به روسیه در قالب همه‌پرسی الحاق دونتسک و لوهانسک به روسیه) منجر به بروز انتقادات و بدبینی‌هایی در عالم حقوق بین‌الملل شده است (Mälksoo, 2021: 81-82)، اما هنوز هم این شیوه مقبول‌ترین روش تأسیس به شمار می‌آید. راهکار طرح، رجوع به «همه‌پرسی» است که به‌زعم نویسندگان، همه‌پرسی مدنظر آن‌ها واجد مشخصه «ملی» است. این راهکار مبتنی بر حق سرنوشت است و بر بستر حق بازگشت پناهندگان فلسطینی امکان اجرا پیدا می‌کند.

۱-۲. تأکید بر موضع تاریخی ایران و غیر ایدئولوژیک بودن مسئله

یکی از مهم‌ترین موضوع‌هایی که طرح به دنبال آن است، نمایش غیر ایدئولوژیک بودن محتوا و قابلیت پذیرش فراگیر یا جهانی راهکارهای ادعایی مندرج در طرح است. در طرح تصریح شده است: «در مذاکرات مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۴۸، نماینده دولت ایران در کنار تعدادی از نمایندگان کشورهای عربی، با دو تکه شدن فلسطین مخالفت کرده و آن را زمینه‌ای برای جنگ و منازعه بیان داشت.» این قسمت از طرح با اشاره به سخنرانی منصورالسلطنه عدل، رئیس هیئت نمایندگی ایران در مجمع عمومی، گواهی بر آن دانسته شده است که دولت ایران مبتنی بر منطقی قدیمی، با عمری بیش از انقلاب اسلامی، تشکیل حکومت اسرائیلی را معضلی برای منطقه غرب آسیا می‌دانسته است.

منصورالسلطنه که در کارگروه چاره‌جویی برای مسئله فلسطین حضور داشت، در مخالفت با نتیجه این کارگروه و تصمیم مجمع عمومی مبنی بر تصویب «قطعنامه تقسیم» فلسطین برای تشکیل دو دولت یهودی و عربی، چنین ابراز نظر می‌کند: «منشور

ملل متحد ما را مکلف می‌کند که حق هر ملت را برای این که آزادانه زندگی کند و سرنوشت خود را آزادانه معین سازد، محترم بشماریم. پس برای چه باید از اجرای این تکلیف شانه خالی کرده و به فلسطین، حکومتی را تحمیل کرد که مورد رضایت هیچ طرفی نباشد؟ با اقدام به این امر شما اجاق ملی برای یهودی‌ها درست نخواهید کرد، بلکه اجاقی به وجود خواهید آورد که زیر خاکستر آن همیشه آتشی که نه تنها خاورمیانه، بلکه صلح عالم را نیز تهدید می‌کند، روشن خواهد بود.»

منصورالسلطنه در ادامه سخنی به میان می‌آورد که با ایده همه‌پرسی موجود در طرح نیز یکسانی دارد. او صراحتاً اعلام می‌دارد که مردمان فلسطین برای آینده آن تصمیم بگیرند و «اعم از این که آن‌ها مسلمان باشند و یا مسیحی و یا یهودی، همین که این کشور آزادی خود را به دست آورد، اهالی آنجا پیرو هر دینی که باشند، برای اختلافی که امروز بین آن‌ها تفرقه انداخته، راه حل عادلانه و منصفانه‌ای پیدا خواهند کرد و آن وقت این راه حل را که خود شخصاً ذینفع می‌باشند، آزادانه انتخاب و قبول می‌کنند، حسن استقبال خواهند کرد، خواه عبارت باشد از تشکیل دو دولت جداگانه و خواه عبارت باشد از تشکیل یک دولت فدرال» (Nuruddin Kia, 1998: 156).

۳-۱. گام‌های اجرای طرح

طرح همه‌پرسی مدنظر جمهوری اسلامی ایران از چهار مرحله اصلی تشکیل می‌شود. در مرحله نخست، یک نهاد بین‌المللی (کمیته‌ای بین‌المللی) زیر نظر سازمان ملل شناسایی تمامی فلسطینیان «اصیل» را بر عهده می‌گیرد تا آن‌ها قدرت پیدا کنند با اعمال «حق بر بازگشت» به میهن خود، در سرزمین مادری خود سکنی گزینند. این مرحله ضرورتاً به بازگشت تمامی فلسطینیان به سرزمینشان را تصریح نمی‌کند اما به دلیل وجود مراحل دیگر، شناسایی فلسطینیان پراکنده شده ضروری است.

در مرحله دوم، همه‌پرسی «ملی» میان فلسطینیان اصیل برگزار خواهد شد و تمامی فلسطینیان مسلمان، مسیحی و یهودی و تمامی مردمانی که «قبل از اعلامیه بالفور» در

این سرزمین ساکن بوده‌اند، حق خواهند داشت تا «نظام سیاسی» مطلوب خود را برگزینند. با صدور اعلامیه بالفور در ۱۹۱۷ میلادی مبنی بر به رسمیت شناختن تشکیل دولت یهودی در خاک فلسطین، مهاجرت یهودیان از دیگر کشورها به خاک فلسطین تشدید یافت و تلاش شد تا ترکیب جمعیتی اصیل فلسطینی تغییر یابد. از این رو طرح همه‌پرسی با ذکر این قید، صرفاً ساکنان دارای اصالت فلسطینی را واجد شرایط انتخاب‌کنندگی دانسته است. پس از این، مرحله سوم یعنی تشکیل دولت مردمی فلسطینی آغاز می‌شود و هم‌اقدام به ایجاد سازوکاری برای مرحله چهارم می‌کند. در مرحله چهارم این دولت برخاسته از مردمان اصیل و مردمانی که اصالت فلسطینی آن‌ها احراز شده است، تصمیم می‌گیرند که «ساکنان غیربومی فلسطین» چه سرنوشتی خواهند داشت؛ بمانند یا بازگردند؟ از آنجاکه طی شدن مراحل چهارگانه نیازمند تأمین مالی گسترده است، پیشنهاد جمهوری اسلامی ایران برای رفع این مشکل، تأسیس «صندوق بین‌المللی» اجرای طرح است.

۲. چالش‌های حقوقی مغفول طرح همه‌پرسی در وصول به اهداف

مطالعه دقیق طرح، بیانگر این حقیقت است که ایران کوشید میان انتخاب‌های مختلف، راهی را برگزیند که نفع مردمان فلسطین در بهترین صورت ممکن فراهم آید. از این رو در میان دیگر ایده‌های بین‌المللی مطرح شده برای حل مسئله فلسطین، ایده «همه‌پرسی ملی» فراگیر میان فلسطینیان، به کانون اصلی طرح پیشنهادی تبدیل شده است. عملیاتی کردن طرح پیشنهادی جمهوری اسلامی ایران از منظر حقوق بین‌الملل با چالش‌هایی روبرو خواهد شد و همین چالش منجر به عدم اقبال نسبت به طرح می‌شود. از این رو در این قسمت از منظر حقوق بین‌الملل به ابعاد مختلف چالش‌برانگیز طرح پیشنهادی ایران پرداخته می‌شود.

۱-۲. بی‌توجهی به ایده غالب «راه‌حل تشکیل دو دولت»

پس از تأسیس سازمان ملل، با شروع مخاصمات مسلحانه میان طرف‌های اسرائیلی و فلسطینی، به درخواست انگلیس به‌عنوان سرپرست و قیم فلسطین جداشده از امپراتوری عثمانی، مجمع عمومی مسئله فلسطین را در دستور کار قرار داد. در ۲۷ آوریل ۱۹۴۷ کمیته‌ای مستقل برای چاره‌جویی برای فلسطین و اسرائیل تشکیل شد. نتیجه کار کمیته پیشنهاد دو طرح بود که بر اساس اولین طرح، فلسطین دوباره می‌شد و دو دولت یهودی و عربی با پایتختی مشترک شهر بین‌المللی قدس تأسیس می‌شدند؛ بر اساس طرح دوم نیز دولتی فدراتیو با دو ایالت یهودی و عربی تشکیل می‌شد تا در کنار هم زیست هم‌زمان داشته باشند. سرانجام طرح‌های پیشنهادی به مجمع عمومی ارائه شد تا تصمیم نهایی را بگیرد. نهایتاً مجمع در اقدامی غیرقانونی و بی‌سابقه با تصویب قطعنامه ۱۸۱ موسوم به «قطعنامه تقسیم» با ۳۳ رأی موافق، ۱۳ مخالف و ۱۰ رأی ممتنع به تقسیم فلسطین رضایت داد.

«غیرقانونی» بودن این قطعنامه از آنجاست که از منظر حقوق بین‌الملل، تأسیس دولت و نظردهی مجمع در این خصوص، خارج از صلاحیت‌های این رکن ملل متحد مبتنی بر منشور است. نویسندگان حقوقی غربی که حامی اسرائیل نیز هستند به این موضوع التفات دارند؛ از همین رو در زمان بحث از تأسیس دولت‌ها و انواع جانشینی، هنگامی که نوبت به بررسی مشروعیت تأسیس دولت اسرائیلی فرامی‌رسد، به‌جای پرداختن ریشه آن در جمعیت دائمی و سرزمین واقعی، به «رأی مجمع» و «شناسایی دولت‌های بزرگ» می‌پردازند (Brown, 1948: 620-621)؛ موضوعی که گریز از بحث حقوقی را نمودار می‌کند (Crawford, 2006: 48 and 431).

فارغ از فقدان مبنای حقوقی برای پذیرش صلاحیت مجمع عمومی در تصویب قطعنامه تقسیم، تکرار ایده تشکیل دو دولت در بیان مقام‌های سیاسی دولت‌ها و مقام‌های سازمان‌های بین‌المللی، شهادی بر همه‌گیر شدن این ایده به‌عنوان نظریه برتر برای حل مسئله فلسطین است. این ایده که توسط دولت‌های عربی حامی آشتی میان

اعراب و اسرائیل نیز تکرار می‌شود، قدس را شهری بین‌المللی و پایتخت مشترک دو دولت یهودی و عربی قرار داده و سرزمین فلسطین را میان دو دولت تقسیم کرده است (Sabel, 2022: 30)؛ تقسیمی که در آن، سهم عرب‌های بومی از اسرائیلیان مهاجر کم‌تر است. این طرح از دو جهت بر طرح همه‌پرسی ارجحیت دارد؛ نخست اینکه این طرح، هرچند به صورت ناعادلانه، تقسیم‌بندی جغرافیایی طرفین را به صورت مشخص و دقیق تعیین می‌کند و گویی اجرایی‌سازی آن در مقابل طرح ایران، سهولت و روانی بیشتری دارد. دوم اینکه این طرح در مراحل مختلف توسط دولت ملی فلسطین (سازمان آزادی‌بخش) مورد پذیرش صریح و ضمنی قرار گرفته است (Ophir, 2006: 2). طرح ایران جز در عبارتی کوتاه مبنی بر ناکارآمدی قطعنامه تقسیم، به این ایده اشاره‌ای نمی‌کند؛ این در حالی است که طرحی جامع است که بتواند نقاط ضعف الگوهای رقیب و نظیر خود را بیان و رفع کرده و همچنین بتواند اقتناعی بین‌المللی در خصوص التفات طراحانش به جمیع ابعاد را به همراه بیاورد.

انتظار از طرح ایران این بود که ضمن دلایل رد نظریات رقیب، تشریح شکست اجرایی طرح دو دولت و سوءاستفاده طرف اسرائیلی از این طرح برای پیشرفت شهرک‌سازی‌ها و محو محلات فلسطینی را مدنظر قرار می‌داد؛ از جمله آنکه ایده تشکیل دو دولت از جهات مختلفی با حقوق بین‌الملل در تعارض است؛ همانند ضدیت با حق تعیین سرنوشت، حق بر زمین و سرزمین، تقسیم بدون مبنای حقوقی، تقسیم بدون صلاحیت مبتنی بر منشور ملل متحد، بی‌توجهی به اقدام‌های مغایر موضوع و هدف توافقات توسط طرف اسرائیلی.

علاوه بر این، «راه‌حل دو دولتی»^۱ از منظر عملیاتی نیز با چالش‌های فراوانی روبروست. استمداد جستن از آمار و ارقام به‌ویژه افکارسنجی‌هایی که در سال‌های اخیر در خصوص پذیرش طرح دو دولت از مردمان فلسطین و ساکنان اسرائیل صورت

پذیرفته است، گویای این حقیقت است که آحاد افراد ذی‌نفع در این طرح (در دو طرف فلسطینی و اسرائیلی) نیز به حقیقت این ایده و امکان عملیاتی شدن آن نیز باور یا امید ندارند (Paudel, 2021: 35-36). واقعیت‌های دیگری همچون تثبیت قوانین داخلی مبتنی بر اشغال سرزمین‌های فلسطینی، تشدید تنش‌های نظامی میان اسرائیل و فلسطینیان در طول دهه‌های اخیر و حاکمیت جریان‌های افراطی در نظام سیاسی اسرائیل منجر شده تا صاحب‌نظران غربی حامی یا مخالف، راه‌حل دو دولتی را غیرقابل اجرا اعلام کنند؛ با این بیان که جریان حامی اسرائیل به دنبال عبور به از تشکیل دو دولت و به رسمیت‌شناسی صرفاً یک دولت اسرائیل حتی در سرزمین‌های اشغالی پس از ۱۹۶۷ هستند و همانند آنچه در تأسیس دولت اسرائیل اتفاق افتاد، این دسته از نویسندگان حقوقی و سیاسی، اقبال دولت‌های هم‌جوار و عربی نسبت به «پیمان ابراهیم» را دلیلی بر مشروعیت استمرار اشغال اسرائیل و به رسمیت‌شناسی آن، قلمداد کرده‌اند. (Barnett et al, 2023: 120).

۲-۲. غفلت نسبت به ساختار رسمی موجود

سازمان آزادی‌بخش به‌عنوان نخستین مجموعه‌ای که به نمایندگی از مردمان فلسطین اقدام به ایجاد تشکیلات سیاسی و سپس نظامی کرد، همواره در فضای حقوق بین‌الملل به‌عنوان دولت رسمی فلسطینی شناخته می‌شود. سازمان در سال ۱۹۷۴ وضعیت ناظر را در مجمع عمومی سازمان ملل کسب کرد و در این قالب، «نماینده‌گی مردمان فلسطین» را بر عهده داشت (Silverburg, 1977: 373). پس‌ازاین، مجمع عمومی در واکنش به صدور اعلامیه استقلال فلسطین، در قطعنامه‌های ۴۷/۱۷۶ و ۴۷/۱۷۷ مصوب ۱۵ دسامبر ۱۹۸۸ ضمن توجه به «مسئله فلسطین»، دولت فلسطین را جایگزین «شورای ملی فلسطین»^۱ یا همان سازمان آزادی‌بخش فلسطین کرد و هم‌او را نماینده مردمان فلسطین معرفی کرد.

در سال ۲۹ نوامبر ۲۰۱۲ مجمع عمومی اقدام به تصویب قطعنامه ۶۷/۱۹ کرد و در آن ضمن تصریح به اینکه «فلسطین» به عنوان «دولت غیر عضو ناظر» ملل متحد، استمراردهنده حقوقی سازمان آزادی‌بخش فلسطین است، وضعیت این دولت را از حالت «ناظر» به «دولت ناظر» ارتقا داد. قطعنامه در مقدمه، هدفش را تحقق حق تعیین سرنوشت و امکان التزام فلسطین به قواعد بشردوستانه بین‌المللی ابراز می‌دارد. مجموعه اقدام‌های سازمان آزادی‌بخش در این سالیان در سطح بین‌المللی، قرار گرفتن به عنوان «طرف» معاهدات بین‌المللی و مقام درخواست‌کننده عضویت در سازمان‌های بین‌المللی همانند یونسکو و در نهایت مرجع درخواست از دیوان کیفری بین‌المللی برای ورود به مسئله فلسطین، این سازمان را به عنوان رسمی‌ترین نماینده مردمان فلسطین در سطح بین‌المللی تثبیت کرده است (Ramezani Qavamabadi, 2015: 8). روند یادشده گویای این است که جامعه جهانی و مجامع بین‌المللی، قصد دارند تا نمایندگی سازمان آزادی‌بخش فلسطین از مردمانش خدشه‌دار نشود.

با وجود این، طرح پیشنهادی جمهوری اسلامی ایران ضمن نادیده انگاشتن و یا حداقل عدم تصریح به ساختار حکومت فعلی دولت برخاسته از سازمان آزادی‌بخش و شناسایی بین‌المللی آن، اجرای طرح را در چارچوب کمیته‌ای بین‌المللی و زیر نظر سازمان ملل پیشنهاد می‌دهد. شاید بتوان عدم اشاره طرح به سازمان آزادی‌بخش فلسطین را ناشی از دو موضوع برشمرد: نخست آنکه این سازمان و ساختار سیاسی برآمده از آن با کنشگری انفعالی، وضعیت اشغال فلسطین را پذیرفته است (Dajani & Lovatt, 2017: 2-3) و عملاً شناسایی آن به عنوان مجری طرح پیشنهادی ایران، تناقض عملکردی برای او به همراه خواهد داشت؛ دوم اینکه فلسطین سال‌هاست که نمایندگان ادعایی دیگری را در چارچوب حکمرانی ملی پذیرفته و تک‌صدایی سازمان آزادی‌بخش فلسطین در عمل نقض شده است. می‌توان انتخاب ایران در این طرح را نتیجه این دو موضوع دانست.

در پاسخ می‌توان گفت که طرح ایران مبتنی بر واقعیت‌گرایی حقوقی، باید بتواند امکان‌سنجی پیاده‌سازی خود را نیز برای مخاطبین به تصویر بکشد. سازمان در کرانه باختری و در سازمان‌های بین‌المللی حضوری رسمی دارد و نمی‌توان پهنه جغرافیایی تحت سلطه آن را نادیده انگاشت (Parsons, 2013: 219). از این رو نه تنها سازمان آزادی‌بخش فلسطین، بلکه دیگر موجودیت‌های مادون دولت و سازمان‌های کنشگر سیاسی-نظامی فلسطینی در این طرح مغفول مانده‌اند که خود چالشی برای پذیرش و پیاده‌سازی طرح ایرانی حل مسئله فلسطینی خواهد بود.

۲-۳. بی‌توجهی به اصطلاحات تخصصی حقوق بین‌الملل

مخاطب طرح، دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی هستند؛ از این رو این طرح باید امکان ایجاد مفاهمی را به بهترین نحو در خود منعکس کند. بنا بر تشخیص درست طراحی‌کنندگان طرح همه‌پرسی، زبانی که می‌توانست با عموم دولت‌ها ایجاد اقناع و مفاهمی کند، «حقوق بین‌الملل» بود؛ از همین روست که بخش عظیمی از واژگان تخصصی حقوق بین‌الملل و اسناد و معاهدات در طرح مورد استفاده و استناد قرار گرفته است. از آنجاکه حقوق بین‌الملل در فضای توافقی‌های میان دولتی شکل می‌گیرد، در نتیجه خود او نیز ثمره توافق جمعی از دولت‌ها (و در بسیاری از موارد تمامی آن‌ها) به شمار می‌آید. «قدرت اقناع و تفهیم» و «شکل‌گیری در فضای توافق میان دولتی» دو خصیصه ایست که دولت‌ها را به سمت ارائه طرح‌های مبتنی بر حقوق بین‌الملل گسیل می‌دارد، زیرا که طرح مبتنی بر حقوق بین‌الملل حداقل در ظاهر، «مشروعیت» و «مقبولیت» را برای اقدام دولت‌ها به همراه می‌آورد (OvalleDiaz, 2019: 185). از سوی دیگر، ابتکارات ملی غیرهمسو با حقوق بین‌الملل، حتی اگر از منظر داخلی برای خود مشروعیت و مقبولیتی داشته باشد، اما فاقد دو عنصر یادشده در فضای بین‌المللی و جهانی خواهد بود. برای همین، دولت‌ها در ابتکارهای ملی برای حل مسائل دارای ابعاد بین‌المللی یا فراملی، می‌کوشند با تأمین

تأییداتی از دولت‌های دیگر و حقوق بین‌الملل، نظرات خود را منطبق با حقوق بین‌الملل آن به نمایش گذارند (Bouvier, 2009: 149-151).

در این خصوص چند ایراد به طرح همه‌پرسی وارد است؛ نخست اینکه فقدان بخشی مستقل برای تعریف مفاهیمی است که در طرح نقش مهمی دارند اما در حقوق بین‌الملل معنای مدنظر نویسندگان طرح را افاده نمی‌کند؛ موضوعی که در اسناد بین‌المللی و حقوقی معمول و متداول است و قسمتی به تعاریف اختصاص داده می‌شود. «فلسطینیان اصیل» و «همه‌پرسی ملی» دو کلیدواژه‌ای است که نویسندگان طرح برای آن‌ها تعریفی را ارائه نکرده‌اند. «فلسطینیان اصیل» یا مردمان «فلسطینی‌الاصل» همان افرادی هستند که بر اساس طرح، حکومت جدید را انتخاب و سرنوشت ساکنان اسرائیلی غیر فلسطینی را تعیین خواهند کرد.

نویسندگان طرح ناگزیر از انتخاب یکی از این دو مسیر بودند: ارائه تعریف شفاف از این مفهوم و یا برگزیدن نزدیک‌ترین اصطلاح به این مفهوم در منظومه واژگان تخصصی حقوق بین‌الملل. هرچند راه نخست با سهولت بیشتری میسر بود اما طرح می‌توانست برای ایجاد تقارب ذهنی و همگرایی حقوقی از اصطلاح «ساکنان بومی» فلسطین استفاده کند، زیرا که «بومیان» در میان اسناد بین‌المللی دارای تعریف صریح و روشنی هستند. از وجوه تشابه میان مفهوم مدنظر طرح و بومیان این است که حقوق بومیان دائرمدار حق تعیین سرنوشت است (Anaya, 2004: 74). شاید این ایراد گرفته شود که هم‌پوشانی کامل میان این دو مفهوم وجود ندارد؛ باید در پاسخ گفت که نخست در حداقلی‌ترین فرض، طرح مبتنی بر نظام حق‌های بومیان بر اساس حقوق بین‌الملل، می‌توانست اقدام به تعریف و طراحی نظام حقوقی مردمان اصیل فلسطینی کند؛ دوم، بسیاری از نویسندگان حقوقی در مقام دفاع از حقوق فلسطینیان، از همین

تعبیر^۱ استفاده کرده‌اند (Erakat, 2023: 77; Abujbara, 2022: ii) و این امر، موضوع نامعمول و نامأنوس حقوقی در سطح بین‌المللی نیست.

«همه‌پرسی ملی» نیز دومین اصطلاحی است که در طرح، نقش محوری دارد اما طرح توضیحی در خصوص تفاوت «همه‌پرسی ملی» از «غیر ملی» ارائه نمی‌کند. گویی این طرح به دنبال اعطای حق مشارکت صرفاً به فلسطینیان و عدم امکان مشارکت اسرائیلی‌های فاقد اصالت فلسطینی است؛ از این رو این عنوان را برگزیده است. ابهام در این موارد، فرار از تصریح به وضعیت ساکنان اسرائیلی فاقد اصالت فلسطینی به شمار می‌آید؛ درحالی‌که ابهام یادشده، سودمند نیست و بلکه اعتماد به طرح را نسبت به دیده شدن جوانب مسئله دچار اختلال می‌کند.

سومین ایراد در این قسمت در خصوص فهم از اصطلاح «اشغال فلسطین» در ذهن نویسندگان طرح و حقوق بین‌الملل غالب است. به بیان روشن‌تر، ایران تمامی کیان فلسطین را متعلق به مردمان فلسطین می‌داند و حضور اسرائیل در هر وجه از این خاک را اشغال توصیف می‌کند؛ اما مراد از «سرزمین‌های اشغالی» در ادبیات مندرج در اسناد بین‌المللی و مقام‌های دولت‌های دیگر، حضور اسرائیل ورای سرزمین‌های مشخص شده در طرح تقسیم موسوم به مرزهای ۱۹۶۷ است (Reynolds, 2023: 104). کما اینکه در قطعنامه ۶۷/۱۹ از اسرائیل خواسته است تا از «سرزمین‌های اشغالی» از ۱۹۶۷ عقب‌نشینی کند. این تفاوت گفتمان در طرح ایران مستور است و برگزیدن هرکدام از آن‌ها، نتایج متفاوتی را به بار خواهد آورد. اگر بنا بر تأکید بر تفسیر ایرانی از «اشغال» فلسطین باشد، حقوق بین‌الملل بهترین و موجه‌ترین ادبیات را در راستای تبیین این موضع را در اختیار ایران قرار می‌دهد، هرچند که پذیرش و اقبال نسبت به آن، موضوع دیگری است.

۳. بایسته‌های روزآمدی و تعدیل طرح همه‌پرسی

طرح همه‌پرسی پیشنهادی جمهوری اسلامی ایران در زمان کنونی و به دلیل تحولات و تطورات به وقوع پیوسته، نیازمند بازنگری است. این بازنگری ضمن توجه به اقتضائات کنونی مسئله فلسطین، با تغییرهایی در متن طرح و الگوی پیشنهادی همراه خواهد بود. بازنگری مدنظر، علاوه بر رفع چالش‌های طرح پیشین باید در راستای ارتقای کیفی محتوای طرح باهدف ایجاد اقتناع در مخاطبان بین‌المللی صورت پذیرد.

این حقیقت غیرقابل اغماض و انکار است که مسئله فلسطین علاوه بر ابعاد حقوقی بین‌المللی، ساحات مختلف سیاسی، اقتصادی، نظامی و اجتماعی دارد و نویسنده بر این حقیقت اذعان دارد. از این‌رو بازنویسی طرح ضمن ابتدا بر واقعیات غیرحقوقی، از منظر حقوق بین‌الملل ناگزیر از توجه به مسائل زیر است:

۳-۱. ابتدای بر اقدام جمعی

پس از آغاز عملیات «طوفان الاقصی» در هفتم اکتبر ۲۰۲۳ میلادی از جانب حماس علیه شهرک‌های اسرائیلی واقع در مناطق اشغالی (پس از ۱۹۶۷)، جنگی تمام‌عیار علیه طرف فلسطینی آغاز شد که جغرافیای فلسطین را به دلیل شدت جنایات واقع شده در ماه‌های پس از آغاز جنگ، به کانون توجهات بین‌المللی تبدیل کرد. اگرچه در هفته نخست عملیات طوفان الاقصی، عموم دولت‌ها اقدام حماس را محکوم کردند، اما شدت حملات طرف اسرائیلی در کاربرد تسلیحات ممنوعه، نقض حقوق غیرنظامیان، تخریب اماکن مسکونی و غیرنظامی، کشتار بیش از بیست هزار نفر در کمتر از سه ماه (زمان نگارش این مقاله)، نقض احترام اماکن موردحمایت حقوق بین‌الملل بشردوستانه، محاصره کامل باریکه غزه (Betancur, 2023; CERD, 2023) و اقدام‌هایی این‌چنین، منجر شد تا هفتاد روز پس از آغاز عملیات، عملاً جز آمریکا دولتی حاضر به حمایت صریح از اسرائیل برای ادامه حملات باقی نماند. از این‌رو در ۱۲ دسامبر ۲۰۲۳ قطعنامه توقف فوری جنگ

و آتش‌بس تنها با وجود ده دولت مخالف (آمریکا، لیبریا، پاراگوئه، اتریش، چک، گواتمالا، پاپوای گینه‌نو، نائورو، میکرونزی و اسرائیل) به تصویب مجمع عمومی رسید. یکی از تحولات ناشی از این جنگ، ظهور حمایت از فلسطین در دولت‌هایی بود که پیشتر این شدت از حمایت را در مسئله فلسطین از خود بروز نمی‌دادند. این فرصت، در کنار تمامی آلام ناشی از این جنگ غیرانسانی، جمهوری اسلامی ایران را باید به این فکر وادارد تا طرحی را نه تنها مبتنی بر «اقناع عمومی» بلکه مبتنی بر «ارائه جمعی» در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی در دستور کار قرار دهد؛ چه اینکه در قطعنامه‌های مختلف مصوب مجمع عمومی در جنگ هفتم اکتبر، ایران چندین بار تصریح کرده است که با تمامی مفاد قطعنامه‌ها موافقت ندارد اما در کلیت خواهان حمایت از طرف فلسطینی است و به همین دلیل به قطعنامه‌های با غلبه حمایت از طرف فلسطینی رأی موافق داده است.

«همگرایی حقوقی» یکی از شقوق همگرایی بین‌المللی است. هرگاه حقوق به‌عنوان ابزار تحقق همگرایی میان دو یا چند دولت به کار گرفته شود، «همگرایی حقوقی» محقق شده است (Augenstein & Dawson, 2016: 1-2). دغدغه مشترک، منابع مشترک، منافع مشترک و راهکارهای مشترک برای حل یک مسئله، عواملی هستند که چندین دولت را به سمت حل مسئله از طریق کاربست ابزار حقوقی سوق می‌دهند (Habibnezhad & Taskhiri, 2015: 33-36). از این رو به نظر می‌رسد در دغدغه مشترک «فلسطین»، ایران به‌عنوان حامی سنتی و قدیمی باید به سمتی پیش رود که ضمن ایستادگی بر مواضع حقانی خود (از جمله به رسمیت نشناختن وضعیت غیرقانونی ناشی از اشغال) و دفاع از حقوق مسلم مردمان فلسطین، الگویی را ارائه دهد که بتواند ضمن ایجاد شکاف در الگوی دو دولت یهودی-عربی، به صورت جمعی ارائه شود و همان‌طور که در عنوان بعد اشاره خواهد شد، با استفاده از همگرایی حقوقی با دولت‌های عربی، اسلامی و غیر اسلامی حامی مردمان فلسطین، طرحی نو دراندازد.

در تأیید گزاره فوق، ذکر یک نکته ضروری است. نصرالله انتظام در گزارشی به وزارت امور خارجه بیان می‌دارد که وی تلاش زیادی را مصروف کرده است تا دولت‌های عربی را به سمت تشکیل دولت فدراتیو از دو ایالت عربی و یهودی سوق دهد، زیرا که حکومت مرکزی برخاسته از این دو ایالت به دلیل غلبه جمعیت فلسطینی، غلبه طرف فلسطینی را به همراه خواهد آورد (Dehghani, 2008: 1320). هرچند این الگو به دلیل تمهید و جاهت قانونی برای اشغالگر مردود است اما التفات به این نکته حائز اهمیت است که طرح‌های حل مسئله فلسطین بدون جلب حمایت جمعی فاقد اثرگذاری بین‌المللی خواهد شد.

۲-۳. روزآمدسازی طرح مبتنی بر آرا و نظرات جدید دیوان‌های بین‌المللی

در طرح به دو نظر مشورتی دیوان در قضایای «پیامدهای حقوقی ساخت دیوار در سرزمین فلسطین اشغالی» و «جداسازی مجمع‌الجزایر چاگوس از موریس توسط بریتانیا» صراحتاً اشاره شده است و نویسندگان خواسته‌اند تا مفاهیم مندرج در طرح را قابل تطبیق با رویه قضایی بین‌المللی نشان دهند. درج یک پاراگراف به نظرات مشورتی دیوان هرچند مفید اما ناکافی است. در این خصوص بیان چند نکته ضروری است:

نخست اینکه فلسطین دو بار موضوع نظرات مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری قرار گرفته است. هرچند دیوان در خصوص قتل کنت برنات (میانجی‌گر سازمان ملل متحد در فلسطین)، پیشتر اقدام به صدور نظر مشورتی «جبران صدمات کارکنان سازمان ملل متحد» کرده بود اما برای بار نخست، نظر مشورتی «پیامدهای حقوقی ساخت دیوار در سرزمین فلسطین اشغالی» معروف به «دیوار حائل» بر محور فلسطین شکل گرفت. از سال ۲۰۲۲ میلادی دیوان برای دومین بار و در خصوص «وضعیت اقدام‌های اسرائیل در سرزمین‌های اشغالی (پس از ۱۹۶۷)» به ارائه نظر مشورتی در خصوص فلسطین فراخوانده شده است. علاوه بر این، از آنجاکه رژیم اسرائیل در کنوانسیون پیشگیری و

مجازات نسل‌زدایی نیز عضویت دارد، دولت آفریقای جنوبی اقدام به ثبت پرونده توافقی در خصوص وقوع نسل‌زدایی کرده است (South Africa Application, 2023). آنچه در نظرات مشورتی فوق مشترک به نظر می‌رسد غلبه فضای حقوقی علیه ادعاهای اسرائیل در بستر حقوق بین‌الملل است. نظرات مشورتی دیوان در خصوص فلسطین ضمن اثرگذاری نسبی بر طرف اسرائیلی، بر اندیشه‌های حقوقی (دکترین) نیز مؤثر واقع شده است (Imseis, 2020: 1082-1083)؛ به‌ویژه اینکه بسیاری از گزارشگران حقوق بشری ملل متحد و شورای حقوق بشر، مبتنی بر آن اقدام به صدور گزارش کرده‌اند (Albanese, 2022: 9). همین اثر منجر شد تا مجموعه ملل متحد به اخذ دومین نظر مشورتی در خصوص «وضعیت اقدام‌های اسرائیل در سرزمین‌های اشغالی» (پس از ۱۹۶۷) در سال ۲۰۲۲ میلادی اقدام کنند.

دوم اینکه پرونده فلسطین در دیوان بین‌المللی کیفری نیز در جریان است. این پرونده پس از اعلام پذیرش صلاحیت دیوان از جانب دولت فلسطین در سال ۲۰۱۵، در سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۲۱ با پذیرش و آغاز مراحل تحقیق پی‌گرفته شد (Lamri, 2023: 97-98). هرچند که وقفه‌ای طولانی در روند آن حاصل شد، اما با شدت یافتن وقوع جنایات جنگی توسط اسرائیل در جنگ هفتم اکتبر و فشار افکار عمومی به دیوان کیفری بین‌المللی برای اتخاذ عملکرد بی‌طرفانه و فوری نسبت به مصادیق نقض شده از حقوق بشر دوستانه، از تحولاتی روبه‌جلو برخوردار شد؛ به‌ویژه اینکه اخیراً پنج دولت آفریقای جنوبی، بولیوی، بنگلادش، جیبوتی و جمهوری قمر (کومور) وضعیت غزه را به دیوان ارجاع داده‌اند و این موضوع گواه اهتمام و التفات بیش‌ازپیش دولت‌های بیشتری نسبت به مسئله فلسطین است. هرچند برخی از نویسندگان حقوقی بر این باورند که به نتیجه رسیدن پرونده اسرائیل در جنایات علیه فلسطینیان، صلح و عدالت توأمان را نوید می‌دهد (Kersten, 2020, 1002-1003) اما در نگاهی واقع‌بینانه، برآمد جمیع این پرونده‌ها در تحقق عدالت به نفع فلسطینیان و کاهش موارد نقض شدید حقوق بشر و بشر دوستانه مؤثر خواهد بود.

سوم اینکه حجم بی‌سابقه‌ای از بیانیه‌های گزارشگران ویژه حقوق بشری در طول سه ماه گذشته علیه اقدام‌های اسرائیل صادر شده که چنان بذرهایی است که در دوران پس از جنگ ثمره خواهند داد و مستند اقدام‌های حقوقی و قضایی دیگر خواهد شد. این حجم از گزارش‌های حقوق بشری و صدور رأی یا نظر در هریک از پرونده‌های یادشده، ادبیات حقوقی قابل‌توجهی را برای استفاده در بازنگری طرح ایرانی در خصوص قضیه فلسطین فراهم می‌آورد و استفاده بهینه از این فرصت، طرح ایران را از حالت انزوا به رویکردی فعالانه نزدیک‌تر می‌سازد.

در همین راستا ایران باید در طرح نوین خود از جنگ حقوقی علیه گروه‌های مبارز فلسطینی غافل نماند. پیش‌تر تلاش‌های صورت پذیرفته در نهادهای منطقه‌ای منجر شد تا حماس و گروه‌های مبارز علیه اسرائیل به‌عنوان تروریست معرفی شوند (European Parliament, 2023) و در دسته گروه‌های تروریستی گنجانده شوند (Atuonwu, 2021). در جنگ هفتم اکتبر، موضوع دیگری نیز محور تلاش‌های حقوقی علیه فلسطینیان قرار گرفت که عبارت بود از خدشه وارد کردن به خصیصه «نماینده‌گی» از جانب مردم بود. این اظهارات که «حماس نماینده مردم نیست» در اظهارات رسمی مربوط به جنگ هفتم اکتبر به‌ویژه در ادبیات حقوقی اتحادیه اروپا پرتکرار بود (European Parliament, 2023: 3).

آسیب زدن به ماهیت «نماینده‌گی» یک سازمان آزادی‌بخش از آن‌جهت مهم است که مقوم این سازمان‌ها برای بهره‌مندی از حق‌های ضد استعماری و ضد اشغالگری خارجی منوط به بهره‌مندی از «تشکیلات منسجم» و «نماینده‌گی از جانب مردمان خود» است (Olalia, 2005: 3). حماس و دیگر گروه‌های مبارز درحالی‌که حاضر نمایندگی بخش مهمی از مردمان فلسطین را در اختیار دارند و نه تنها واجد این خصیصه هستند بلکه جنبش فتح (سازمان آزادی‌بخش فلسطین) نیز نماینده تمامی فلسطینیان به شمار نمی‌آید (Johannsen et al, 2011: 4). طرح ایرانی حل مسئله فلسطین باید ضمن ارائه راهکار بنیادین برای حل مسئله اسرائیل، بستر حقوقی حمایت از گروه‌های فلسطینی را نیز از یاد نبرد.

فرجام سخن

آزادسازی قدس شریف، یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی در طول سالیان پس از نهضت تشکیل حکومت اسلامی در ایران بوده است. از این رو نظام جمهوری اسلامی ایران و ایرانیان همواره کوشیده‌اند در ابعاد مختلف در راستای حمایت از این آرمان گام‌هایی را بردارند. «طرح برگزاری همه‌پرسی ملی در سرزمین فلسطین» به‌عنوان راه‌حل مسئله فلسطین نیز کوششی حقوقی در این راستا تعریف می‌شود. این طرح که مبتنی بر زبان حقوق بین‌الملل و با استناد به اسناد بین‌المللی و اصطلاحات حقوقی نگارش یافته است، تلاش کرده تا با طراحی سازوکاری چهار مرحله‌ای، امکان تحقق تشکیل دولت فلسطینی را برمدار «حق بر تعیین سرنوشت» و «حق بازگشت» آوارگان و پناهندگان فلسطینی را صورت‌بندی حقوقی بخشد. طرح با ادعای تاریخی بودن ادعای ایران در حمایت از حل مسئله فلسطین به دست فلسطینیان، راهکار همه‌پرسی را بهترین گزینه موجود برای پایان دادن به وضعیت پرتنش کنونی معرفی می‌کند.

نخستین چالشی که طرح بدون توجه کافی به آن نگارش یافته، «راه‌حل دو دولتی» است. این ایده که نظریه رقیب و مقابل راه‌حل ایرانی حل مسئله فلسطین به شمار می‌آید، توسط عموم دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی پذیرفته و بازنشر می‌شود. طرح می‌بایست ضمن تشریح ایده خود، دلایل عدول از راه‌حل‌های دیگر را از منظر حقوقی و عملی تشریح می‌کرد. علاوه بر این، طرح عامدانه از التفات به سازمان آزادی‌بخش فلسطین که در حال حاضر دولت رسمی فلسطین را دست دارد، اجتناب کرده است؛ در حالی که بدون توجه به ساختاری که در حقوق بین‌الملل تثبیت و به رسمیت شناخته شده، نمی‌توان راهکارهای حل فلسطین را پیش‌برد. به نظر می‌رسد که طرح ایرانی در برابر این چالش باید سازوکار مشارکت جمعی سازمان‌های فلسطینی را مدنظر قرار می‌داد. کاربست اصطلاحات بدون معادل حقوقی بین‌المللی (همه‌پرسی ملی و فلسطینی اصیل) و یا دارای معنای کژتاب (اشغال)، سومین چالش حقوقی طرح ایرانی است.

همان‌طور که در مقاله تشریح شد، این طرح با تمامی نقاط قوت حقوقی، همانند تمامی طرح‌های بین‌المللی نیازمند ارائه نسخه بازنگری شده و ارتقا یافته است. پیشنهاد این نوشتار این است که ایران برای بازنگری در طرح خود، از اقباع عمومی به سمت ارائه جمعی گام بردارد و طرح ایرانی را به تأیید جمعی از دولت‌های دارای تمایلات هم‌سو در مسئله فلسطین برساند. حل مسئله فلسطین نیازمند راه‌حلی فراگیر با مشارکت طرف‌های فلسطینی است. علاوه بر این، به دلیل اینکه دیوان بین‌الملل دادگستری، دیوان بین‌الملل کیفری و سازوکارهای بین‌المللی حقوق بشر در آستانه اقدام‌های گسترده در خصوص مسائل مربوط به فلسطین هستند، ضروری است که طرح جدید ایرانی حل مسئله فلسطین، به نحو احسن از ادبیات حقوقی شکل‌گرفته از این تحولات قضایی و حقوق بشری بین‌المللی بهره‌بردار. ضروری است که ایران در طرح جدید به فکر دفع جنگ حقوقی دولت‌های غربی علیه گروه‌های آزادی‌بخش فلسطینی نیز باشد و حمایت از آن‌ها را در ساختار جامع تمهید کند.

References

- Anaya, S. J. (2004). *Indigenous Peoples in International Law*. Oxford University Press, USA.
- Atuonwu, C. I, Nwaoha, N. G, Omeje, I. O, & Ndubuisi, U. (2021) Hamas: A Case Study of International Terrorism, *Port Harcourt Journal Of History & Diplomatic Studies*, 8 (3), 15-33.
- Augenstein, D. & Dawson, M. (2016), What Law for What Polity: Integration through Law in the EU Revisited, in Augenstein, D. (ed.) *Integration through Law Revisited: The Making of the European Polity*. Routledge.
- Abujbara, J. (2022). *Transcending the Impasses: Towards an Indigenous Vision of Legality in Palestine*. LLM Theses. 62. Osgoode Hall Law School of York University
- Albanese, F. (2022), *Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied Since 1967*, 21 September 2022

- Barnett, M, Nathan B, Marc, L. and Telhami, S. (2023). Israel's One-State Reality: It's Time to Give up on the Two-State Solution. *Foreign Affairs*, 102, 120.
- Betancur, P. G. (2023). *Special Rapporteur on the Human Rights of Internally Displaced Persons*, Statement published 22 December 2023
- Bouvier, V. M. (2009). *Colombia: Building Peace in a Time of War*. US Institute of Peace Press.
- Brown, P. M. (1948). The Recognition of Israel. *The American Journal of International Law*, 42(3), 620-627
- CERD (2023), the UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Statement published 21 December 2023
- Crawford, J. (2006). *The Creation of States in International Law*. Oxford University Press.
- Dajani, D, Omar M, & Lovatt, H. (2017). *Rethinking Oslo: How Europe can Promote Peace in Israel-Palestine*. McGeorge School of Law Other Faculty Works. 287
- Dehghani, H. (2008). The Resolution of The Partition Of Palestine Is The Basis Of The "Two-State Solution" and A Criterion For The "Referendum Solution". *Foreign Policy Quarterly*, 23(4), 1015-1032. [In Persian]
- Erakat, N ,Darryl, L. and Reynolds, J. (2023). *Race, Palestine, and International Law*, Cambridge University Press for the American Society of International Law.
- European Parliament (2023), *Resolution on the Despicable Terrorist Attacks by Hamas against Israel, Israel's Right to Defend itself in line with Humanitarian and International Law and the Humanitarian Situation in Gaza*, 2023/2899(RSP)
- Gawerc, M. I. (2021). The Centrality of Difference in Coalition-Building across Divides: Palestinian, Israeli, and International Organizations in the Occupied West Bank. *Contention*, 9(2), 20-48.
- Ginsburg, T. (2020). Authoritarian international law. *American Journal of International Law*, 114(2), 221-260.
- Habibnejad, S. A. and Taskhiri, M. S. (2015). Common Legislation of Islamic Countries In The Field Of Humanitarian Law, *Comparative Research of Islamic And Western Laws*, 3 (4). 29-48 [In Persian]
- Hakim, L. (2023). Palestine and the International Criminal Court, Prospects and Challenges for 2023. *Revue Européenne du Droit Social*, 59(2), 97-107.
- Imseis, A. (2020). Negotiating the Illegal: on the United Nations and the Illegal Occupation of Palestine, 1967–2020. *European Journal of International Law*, 31(3), 1055-1085.

- Johannsen, M, AbuZayyad, Z, El Ouazghari, K, Harik, J. P, Kurz, A, & Rabah, J. (2011). The Reconciliation of Hamas and Fatah. *Policy Brief*, 3 (1), 1-8.
- Kersten, M. (2020). No Justice without Peace, But What Peace is on Offer? Palestine, Israel and the International Criminal Court. *Journal of International Criminal Justice*, 18(4), 1001-1015.
- Keshavarzi Nia, A; Kalhor, M. and Farozesh, S. (2018). The Influence of the Palestinian Issue on the Political Relations between Iran and Israel During the Years 2018-1948, *Islamic World Political Research Quarterly*; 9 (4): 255-281. [In Persian]
- Landi, G. (2019). *Secession and Referendum: A New Dimension of International Law on Territorial Changes*. Firenze University Press.
- Mälksoo, L. (2021). International Law and the 2020 Amendments to the Russian Constitution. *American Journal of International Law*, 115(1), 78-93.
- Naqhdipour, M. (2021). The Palestinian Issue from The Indian Muslim Caliphate Movement to The Islamic Revolution of Iran, *Quarterly Journal of Political Sociology of The Islamic Revolution*, 2(1), 179-198 [In Persian]
- Nuruddin Kia, F. (1998). *Memories of Service in Palestine (1941-1946)*, Nashr Abi, first edition, Tehran. [In Persian]
- Olalia, E. U. (2005). *The Status in International Law of National Liberation Movements and Their Use of Armed Force*. SMA-IAPL.
- Ophir, A. (2006). The Two-State Solution: Providence and Catastrophe. *Theoretical Inquiries in Law*, 8(1), 117-160.
- OvalleDiaz, N. A. (2019). The Peace Agreement in Colombia in the Light of International Law. in OvalleDiaz, N. A. (2019). L'accord de Paix en Colombie à la Lumière du Droit International Interaméricain. *Revue Générale de Droit*, 49, 159-186.
- Parsons, N. (2013). *The Palestine Liberation Organization in Routledge Handbook on the Israeli-Palestinian Conflict*, Routledge, 209-221.
- Paudel, B. (2021). *Two-State Solution between Israel and Palestine: Viable or Obsolete Idea*, Doctoral dissertation, Department of International Relation & Diplomacy.
- Ramezani Qavamabadi, M. H. (2015). From the Recognition of the Palestinian State to Membership in the International Criminal Court, *Government Research*, 2(7), 1-39. [In Persian]
- Reynolds, J. (2023). Apartheid and International Law in Palestine, pp. 104-132. In *Prolonged Occupation and International Law*. Brill Nijhoff.
- Sabel, R. (2022). *International law and the Arab-Israeli conflict*. Cambridge University Press.

Silverburg, S. R. (1977). The Palestine Liberation Organization in the United Nations: Implications for International Law and Relations. *Israel Law Review*, 12(3), 365-392.

Judgment and Judicial Document

ICJ (2004), *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion of 9 July 2004.

ICJ (2019), *Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965*, Advisory Opinion of 25 February 2019)

South Africa Application (2023), *instituting proceedings against Israel concerning alleged violations by Israel of its obligations under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (the Genocide Convention) about Palestinians in the Gaza Strip*, 29 December 2023.

